

Чекстере Оксана Юрїївна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України (м.Київ)

**ПАРЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ЯК
СКЛАДОВА ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Анотація. У статті розглядаються різні підходи до поняття професійної спрямованості особистості педагога. Описано компоненти і складові спрямованості особистості. Наведено дані експерименту, що виявляють значимість для педагогів дошкільних навчальних закладів деяких аспектів педагогічної діяльності (схильність до організаторської діяльності, спрямованість на предмет), їх потреби в спілкуванні, у схваленні, а також значимість інтелігентності їх поведінки.

Ключові слова: професійна спрямованість особистості, професійне спілкування, організаторська діяльність.

Чекстере Оксана Юрьевна

кандидат психологических наук, старший научный сотрудник
лаборатории психодиагностики и научно-психологической информации
Института психологии имени Костюка НАПН Украины (Киев)

**ПАРЦИАЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА КАК
СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЕГО ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ**

Аннотация. В статье рассматриваются различные подходы к понятию профессиональной направленности личности педагога. Описаны компоненты и составляющие направленности личности. Приведены данные эксперимента, выявляющие значимость для педагогов дошкольных учебных заведений некоторых аспектов педагогической деятельности (склонности к организаторской деятельности, направленность на предмет), их потребности в общении, в одобрении, а также значимость интеллигентности в их поведении.

Ключевые слова: профессиональная направленность личности, профессиональное общение, организаторская деятельность.

Oksana Chekster

candidate of psychological sciences, senior researcher at the scientific and psychological as well as psychodiagnostics laboratory of the Institute of Psychology G.S. Kostyuka NAPS Ukraine (Kiev)

**PARTIAL ORIENTATION OF THE EDUCATOR'S INDIVIDUALITY AS
CONSTITUENT OF HIS PSYCHOLOGICAL CULTURE**

Abstrakt. Different approaches to the concept of the professional direction of the educators personality are considered in this article. Components and constituents of the personality's orientation are described. Data of the experiment which reveals value of the certain aspects of educator's activity (inclination to the organizing activity, focusing on the subject), their demand of communication and appreciation as well as well as the value of intelligence in their behavior is also provided.

Key words: professional orientation of the personality, professional communication, organizational activity.

Актуальність дослідження проблеми психологічної культури педагога обумовлена провідною роллю цієї якості в процесах життєдіяльності людини, її спілкування, соціальної адаптації, продуктивного особистісного розвитку.

Педагог - людина високої культури, її носій. До нього пред'являються високі вимоги, тому що він виховує культуру особистості, створює культуру наступних поколінь. «Учитель створює націю» - сказав Ахмат-Хаджі Кадиров, і у цьому вислові укладено соціальний і гуманістичний сенс педагогічної праці.

Педагог покликаний не тільки навчати дітей основам наук, сприяти їх різнобічному розвитку, але і формувати моральні якості. Ефективна реалізація тих завдань, які ставить перед педагогом суспільство можлива

тільки при наявності у педагога особливих особистісних та професійно значущих якостей, його особистісного спрямування.

Окреслюючи складники професійної культури особи, які виходять за межі професійної компетентності, Г.О.Балл відзначил такі найважливіші моменти.

По-перше, професійна культура передбачає творче здійснення праці, забезпечуючи певні передумови цього, такі як: володіння стратегіями творчої діяльності; володіння не лише зафіксованими у посібниках і довідниках, а й неформалізованими, трансльованими у спілкуванні професіоналів особистісними знаннями (ці знання насичені «сміслами, яких неможливо навчити, але які виховуються у процесі навчання»); розвиненість професійної інтуїції. Звичайно, чим більшою мірою професія вимагає розв'язання творчих задач, тим більшою мірою досягнення професійної компетентності вимагає від особи оволодіння (нехай не найвищому рівні) окресленими складниками професійної культури.

Щойно сказане стосується, зокрема, професії педагога. Відомо, що вельми значущим для успішності педагогічної діяльності є володіння педагогічними технологіями. Водночас вказане володіння становить цивілізаційну основу, необхідну, але аж ніяк не достатню для педагога.

По-друге, професійна культура особи передбачає розвиненість професійно значущих компонентів мотивації та самосвідомості на рівні, який дозволяє говорити про оволодіння духовністю професіонала. Остання постає органічною складовою духовності як такої, тобто почуттєвої та дієвої причетності до високих цінностей [1].

У процесі професійної підготовки на базі ціннісних орієнтацій формується мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної професії, цілей і засобів педагогічної діяльності. Мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної діяльності в найширшому її розумінні зрештою виражається в спрямованості, що становить ядро особистості педагога.

Під спрямованістю особистості ми розуміємо мотиваційну обумовленість дій, вчинків, поведінки людини конкретними життєвими цілями, джерелами яких є потреби, суспільні вимоги та ін [2]. Самовизначення педагога, що містить сенс його життя, обумовлене орієнтацією особистості в першу чергу на цінності педагогічної діяльності, на широку гаму гуманістичних соціально-професійних установок: на обрану професію як спосіб життя і спосіб її повноцінного і творчого проживання; на людину як на ціль, а не на засіб; на розвиток рефлексії, емпатії та соціальних здібностей, що забезпечують продуктивність спілкування і успішність взаємодії з людьми, перш за все з дітьми.

Мета статті полягає в тому, щоб охарактеризувати типи педагогічної спрямованості та за допомогою діагностики виявити значимість для педагогів деяких аспектів педагогічної діяльності (схильність до організаторської діяльності, спрямованість на предмет), їх потреби в спілкуванні, у схваленні, а також значимість інтелігентності їх поведінки.

Педагогічна спрямованість особистості педагога характеризується наявністю у нього інтересу до самих вихованців, творчим підходом до вирішення різноманітних педагогічних завдань, зацікавленістю самої педагогічною професією, схильністю нею займатися, рівнем професійної самосвідомості. Вихователь з яскраво вираженою педагогічною спрямованістю активно включається в процес професійної самосвідомості. Цей процес пов'язаний з усвідомленням вихователем норм, правил, моделі педагогічної поведінки, з формуванням педагогічного кредо, з усвідомленням і прийняттям деяких професійних еталонів, зразків і співвіднесенням себе з ними на основі самооцінки та оцінки іншими учасниками педагогічного процесу своїх педагогічних здібностей, характеру та ефективності своєї діяльності, а також професійно значущих особистісних якостей.

Н.В. Кузьміна виділяє три основні типи спрямованості, які визначають характер педагогічної діяльності педагога: істинно педагогічну, формально педагогічну і помилково педагогічну, причому, істинно педагогічна

спрямованість особистості полягає в стійкої мотивації на формування особистості вихованця засобами навчального предмета [3].

Л. Фестінгер класифікує вчителів на основі їх висновків про результативність учнів. На його думку, існують два види висновків про результативність [4]:

Висновок про досягнення на основі порівняння результатів кого-небудь з колишніми досягненнями (індивідуальна відносна норма);

Висновок про досягнення на основі порівняння досягнутого результату кого-небудь з відповідними результатами інших людей (соціальна відносна норма, критерій відмінностей).

У першому випадку порівняння проводиться в певній часовій перспективі розвитку людини (орієнтація на «розвиток»); у другому - на основі порівняння результату по відношенню до результатів інших людей, причому нерідко в певному часовому зрізі (орієнтація на «результативність»).

Результати емпіричних спостережень у нас в країні і за кордоном підтверджують існування відмінностей в стратегії і тактики вчителів, орієнтованих на «розвиток» і на «результативність» школярів. Вчителі, орієнтовані на «розвиток», порівняно частіше звертають увагу на мінливі фактори навчальних досягнень (для них має першорядне значення старанність школярів); вчителя, орієнтовані на «результативність», більше уваги звертають на стійкі фактори досягнення в навчанні (для них значимими є здібності або задатки школярів). Відповідно до цього вчителя, орієнтовані на «результативність», вважають за можливе робити тривалі прогнози шкільної успішності і майбутньої професійної кар'єри школярів. Педагоги, орієнтовані на «розвиток» і на «результативність», по-різному підкріплюють успіх учня.

Відповідно до даних відмінностями в «Я-концепції» майбутніх вчителів, перші стурбовані встановленням і підтриманням добрих відносин у навчальній групі, з викладацьким складом навчального педагогічного

закладу; другі - плануванням своєї професійної кар'єри. Вчителі, орієнтовані на «результативність», відгукуються схвально про школярів, показники яких перевершують середні, навіть тоді, коли їх успішність знижується. Педагоги, орієнтовані на «розвиток», в цьому випадку засуджують таких учнів. Разом з тим, лише останні реагують похвалою на ледь помітні успіхи своїх учнів. Крім того, вони здійснюють позитивне підкріплення і надають допомогу учням в процесі навчальної діяльності. На противагу цьому, вчителі, орієнтовані на «результативність», хвалять або засуджують в тому випадку, коли навчальний результат (правильний або неправильний) вже отримано.

Існування в будь-якій вибірці працюючих вчителів двох крайніх типів викладачів (орієнтованих на «розвиток» і на «результативність»), було підтверджено даними емпіричних досліджень Д. Райнса, який відповідно позначив ці типи як «тип Х» і «тип У» [5].

«Тип Х» прагне, перш за все, розвивати особистість дитини, спираючись на емоційні і соціальні чинники. Дотримується гнучкої програми, не замикається на змісті досліджуваного предмета. Йому властиві невимушена манера викладання, індивідуальний підхід, щирий, дружній тон спілкування.

«Тип У» зацікавлений тільки розумовим розвитком учнів. Строго дотримується змісту досліджуваної програми. Працює за детально розробленою програмою, пред'являє високі вимоги до учнів, строго перевіряє засвоєний матеріал. Тримається відчужено, підхід до учнів суто професійний.

У дисертаційному дослідженні Т. П. Маралової професійно-педагогічна спрямованість особистості визначається як особливий клас відносин, де провідне значення набувають [6]:

Ставлення до дітей;

Ставлення до діяльності;

Ставлення до себе.

Структуруючи три основних типи відносин, можна отримати вісім типів професійно-педагогічної спрямованості, але в якості оптимального слід

визнати той тип, де виражені всі три компоненти: ставлення до дітей, ставлення до предметів і ставлення до себе; неоптимального - де не виражений в достатній мірі ні один компонент спрямованості.

Розвиток професійно-педагогічної спрямованості залежить від багатьох факторів, найважливішими з них є: особистісні особливості самого педагога, його інтереси, прагнення до самовдосконалення; своєрідність організації педагогічної діяльності з боку керівництва (які умови створюються адміністрацією навчального закладу для оптимальної системи відносин конкретного педагога до діяльності, дітям і собі); особливості взаємодії в колективі: з адміністрацією, колегами, батьками, дітьми. Знання власної професійно-педагогічної спрямованості, її слабких і сильних сторін виступає в якості умови визначення перспективних ліній самовиховання: це може бути вдосконалення методики викладання, зміна ставлення до дітей (наприклад: вироблення здатності до терпимості, підвищення власної впевненості, самоприйняття і т. п.).

Педагогічне спрямування - це мотивація до професії , головне в якій - дієва орієнтація на розвиток особистості дитини. Стійке педагогічне спрямування - це прагнення стати, бути і залишатися вчителем, що допомагає долати перешкоди і труднощі в своїй роботі. Спрямування особистості педагога проявляється у всій його професійній життєдіяльності і в окремих педагогічних ситуаціях, визначає його сприйняття і логіку поведінки, весь вигляд людини. Розвитку педагогічного спрямування сприяє зрушення мотивації педагога з предметної сторони його праці на психологічну сферу, інтерес до особистості дитини.

Діагностика парціальної спрямованості особистості педагога.

Для діагностики рівня розвитку психолого-педагогічної компетентності нами була використана методика «Діагностика парціальної спрямованості особистості педагога» [7]. Ми виходили з того, що в основі розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогів повинен лежати мотиваційний компонент як спрямування на даний вид діяльності (вміння

здійснювати вплив). Саме спрямування дозволить педагогам швидко вийти на високий рівень розвитку психолого-педагогічної компетентності в професійній діяльності. Всього було протестоване 48 педагогів Дніпровського району міста Києва. Тестування не було анонімним, а тому на його результати, можливо, вплинуло зрозуміле бажання людини виглядати краще.

Методика містить наступні шкали: товариськість, організованість, спрямованість на предмет, інтелігентність, мотивація схвалення.

У даній методиці закладена ідея оцінки та порівняння працівників освіти в залежності від їх провідної спрямованості.

У запропонованому опитувальнику, що складається з 50 питань, перераховані властивості, які можуть бути притаманні педагогам в більшій чи меншій мірі. При цьому, відповідно, можливі два варіанти відповідей:

- вірно, що описується властивість типового для моєї поведінки або притаманне мені більшою мірою;
- невірно, дане властивість не типового або притаманне мені в незначній мірі.

Прочитавши твердження, потрібно вказати один з варіантів відповіді в буквеній формі поряд з номером питання.

Для обробки результатів опитування необхідно використовувати ключ відповідей, який порівнюється з відповідями випробуваного, кожна відповідь оцінюється за двобальною шкалою:

- відповідь, що співпадає з ключем, оцінюється в 1 бал;
- відповідь, яка не збігається з ключем, прирівнюється до 0.

Кожен особистісний параметр оцінюється через підсумовування оцінок за групою питань. Сумарна оцінка за фактором не перевищує 10 балів. Зона норми знаходиться в межах 3-7 балів.

Обробку результатів зазвичай починають зі шкали мотивації схвалення, так як в тому випадку, якщо відповідь виходить за рамки норми за цим

фактором, слід визнати, що випробуваний прагнув спотворити результати і вони не підлягають подальшій інтерпретації.

Кожна з форм професійного спрямування вважається недостатньо розвиненою, якщо за даною шкалою отримано менше 3 балів, і яскраво вираженою, якщо кількість балів більше 7. Виразність одного фактору свідчить про моноспрямування особистості педагога, а виразність декількох факторів може інтерпретуватися як результат поліспрямування.

Таблиця

Середні показники парціальної спрямованості особистості педагога

Шкали	товариськість	організованість	проф.спрямування	інтелігентність
Загальна сума	88	92	68	95
Середні показники	5,5	5,8	4,3	5,9

Діаграма

Як видно з даних таблиці та діаграми показники всіх форм професійного спрямування досліджуваних педагогів знаходяться в межах норми.

Але найнижчим є показник професійного спрямування педагогів. Можливо, педагоги не остаточно впевнені в своєму педагогічному покликанні та не до кінця склали цілі своєї діяльності, які повинні стати орієнтиром в їх саморозвитку і самовдосконаленні.

Провідним спрямуванням можна вважати інтелігентність педагогів, що вкрай важливо при вихованні дітей і спілкуванні педагогів з дітьми та їх батьками.

Однім з провідних спрямувань педагогів є організованість - це комплексна, інтегративна властивість особистості педагога, яка характеризується наявністю організаторських здібностей і виражається в уміннях організовувати свою і чужу діяльність і поведінку.

Добре розвинута у педагогів товарицькість. Це служить показником високого комунікативного потенціалу. Уміння слухати, бути уважним, розуміти стан дитини - найважливіші складові педагогічної товарицькості. Вони проявляються тоді, коли є інтерес до внутрішнього світу дитини, потреба в спілкуванні з нею на духовному рівні.

Отже, доходимо висновку, що рівень розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогів знаходиться в межах норми, й вони в змозі, в разі необхідності, надати допомогу в рамках своєї компетентності своїм вихованцям та їх батькам.

Список літератури

1. Балл Г. До аналізу ціннісних складових професійної культури особи // Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-український щорічник. X / За ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова; К., 2008. – С. 233-249.
2. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. Автор-сост. В.А. Мижериков. — Ростов н/Д.: Феникс, 1988.

3. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя : психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности / Н. В. Кузьмина. – Л., 1967.
4. Чернов Д. Ю. Влияние педагогической направленности учителя на разрешении нестандартных ситуаций в системе «учитель-ученик» / Д. Ю. Чернов : Автореф. дис. к. п. н. – М., 2001. – 23 с.
5. Сластенин В. А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. - М., 2002. - 576 с.
6. Маралова Т. П. Педагогические условия формирования профессионально-педагогической направленности личности будущего учителя в студенческом коллективе / Т. П. Маралова : Автореф. дис. к. п. н. – Ярославль, 1984. – 22 с.
7. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П.Фетискин, В.В.Козлов., Г.М.Мануйлов / - М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. - 490 с.

Чекстере Оксана Юрїївна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації

Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України (м.Київ)

**ПАРЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА
ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

тел. 0503575342

achextere@mail.ru